

УДК 364.694:005.6:658

І. С. Процик, Н. І. Кара
Національний університет “Львівська політехніка”

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ПРОЦЕСІ ПОГЛИБЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ПОЛЬСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

h

© Процик І. С., Кара Н. І., 2021

У статті проаналізовано динаміку чисельності людей із інвалідністю в Україні, зокрема по групах, та окремо дітей із інвалідністю, надання послуг Державною службою зайнятості особам із інвалідністю, у тому числі у Львівській області. Встановлено основні проблеми, які зумовлюють невисоку якість соціальних послуг та напрями їх вирішення й уникнення наслідків. Подано порядок створення та розвитку соціальних послуг за етапами, визначено фактори впливу зовнішнього і внутрішнього середовища. Визначено основні передумови отримання якісних соціальних послуг населенням.

Ключові слова: соціальні послуги, соціальна політика, люди з інвалідністю, показники якості соціальних послуг, працевлаштування людей з інвалідністю, реабілітація.

Постановка проблеми

На сучасному етапі розвитку України в умовах постійних криз, зокрема економічних, постає необхідність органами влади на державному та місцевому рівнях шляхів пошуку раціонального використання бюджетних коштів, підвищення якості соціальних послуг та системи їх надання, удосконалення системи соціального захисту населення, а також оптимізації соціальних видатків. Основна проблема, що виникає при наданні соціальних послуг, є надання саме якісних послуг, враховуючи потреби споживачів та попит і пропозицію на ринку.

Актуальність дослідження

Останнім часом усе більшої актуальності набуває серед усього переліку державних послуг надання саме соціальних послуг, оскільки через війну на Сході, економічні кризи, старіння та зuboжіння населення, збільшення переліку невиліковних хворіб, катастрофи та стихійні лиха тощо відбувається постійний ріст чисельності громадян, які потребують надання соціальних послуг.

Відповідно до даних Європейського форуму з питань інвалідності в країнах Європейського Союзу проживає біля 37 мільйонів людей із інвалідністю, що становить 10 % усього населення та вагому частку населення в кожній країні [15].

Згідно з інформацією Державної служби статистики в Україні спостерігається певна динаміка загальної чисельності людей з інвалідністю в Україні (табл. 1). У 2019 р. порівняно з 2015 р. кількість осіб із інвалідністю зросла на 91,2 тис., у тому числі дітей – на 10,5 тис. [16].

В Україні за 2020 р. кількість осіб із інвалідністю зросла до 2,703 млн, зокрема з I групою інвалідності – до 222,3 тис., із II групою інвалідності – до 900,8 тис., із III групою інвалідності – до 1416,0 тис. [14]. Серед осіб із інвалідністю – 163,9 тис. дітей, що на 7,8 тис. осіб більше порівняно з 2015 р., що становить 4,99 %.

Динаміка загальної чисельності людей із інвалідністю в Україні станом на початок 2001–2020 рр., тис. осіб [14; 16]

	2001	2006	2011	2015	2017	2018	2019	2020
Усього	2597,5	2495,2	2710,0	2568,5	2603,3	2635,6	2659,7	2703
у тому числі								
I група	337,7	337,7	310,2	251,8	240,6	235,4	226,3	222,3
II група	1337,0	1128,4	1078,7	915,9	900,5	899,2	896,1	900,8
III група	768,5	906,5	1155,7	1249,7	1306,2	1341,9	1375,7	1416
діти з інвалідністю	154,3	122,6	165,1	156,1	159,0	161,6	161,6	163,9

Хоча наведені дані не повністю відображають реальну картину в цій сфері, оскільки не всі отримують інвалідність через бюрократичні моменти, тяганину в оформленні документів, а також не здійснюється постійне відслідковування і збір даних та не проводиться ретельний моніторинг цих процесів. За неофіційними даними в Україні проживають біля 300 тис. інвалідів із вадами зору, із яких близько 40 тис. сліпих та більше 100 тис. людей з вадами слуху, оскільки в Україні не існує точної офіційної статистики щодо кількості людей із порушеннями зору та слуху [16].

Саме тому дослідження соціальних послуг та якості їх надання є актуальним завданням.

Формулювання мети та завдань статті

Попри наявність значного наукового доробку у сфері соціального захисту та надання соціальних послуг, питання якості та ефективності соціальних послуг усе ще розглянуто недостатньо. Одним із невирішених питань розвитку соціальних послуг є визначення якості цих послуг, їх усестороннє оцінювання та проведення постійного збору та оновлення інформації про реальний стан та показники в цій сфері, а також рівень задоволення потреб та вирішення проблем людей з інвалідністю.

В Україні все ще недостатньо вивчені кращі закордонні моделі надання соціальних послуг, зокрема Польщі, та не досліджено можливості їх застосування в нашій країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вивченню такого явища, як соціальні послуги, соціальне забезпечення та соціальний захист, приділяло свою увагу багато вітчизняних вчених.

Дослідженням соціальних проблем та соціальної політики в Україні займалися такі науковці: О. М. Галицький, Р. В. Гришова, С. В. Богданов, Ю. В. Горемікіна, І. М. Грищенко, В. В. Олійник, О. О. Давидюк, К. В. Дубич, І. І. Колосовська, М. Г. Кравченко, Ю. А. Кривобок, І. М. Мищак, Г. Г. Казарян, О. В. Макарова, А. А. Попок, Р. В. Гребя, Н. А. Теплова, Л. Г. Ярова Л. та інші.

Виклад основного матеріалу

У житті кожної людини під впливом низки зовнішніх факторів (на які людина переважно не може вплинути) можуть утворитись обставини та стани, які заважатимуть нормальній життєдіяльності особи, погіршуючи у такий спосіб якість життя та її існування.

Основними чинниками, які можуть ускладнювати життя та діяльність громадян і породжувати складні життєві обставини, є: серйозні або невиліковні хвороби, старший вік людини, інвалідність, спосіб життя, соціальне становище, безробіття, бездомність, стихійні лиха, пожежі, катастрофи, бойові дії та інші проблеми.

Законом України “Про соціальні послуги” визначено соціальні послуги як комплекс заходів із надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, із метою розв’язання їхніх життєвих проблем [5].

Основними цілями надання соціальних послуг є: здійснення профілактики складних життєвих обставин громадян, їх подолання та мінімізація негативних наслідків складних життєвих обставин.

К. В. Дубич надає більш повне визначення соціальних послуг, а саме як сукупність заходів, що спільно формуються та вживаються органами державної влади, фізичними особами та не державними організаціями, спрямованих на пом'якшення або подолання складних життєвих обставин, соціального становища окремих осіб чи груп населення та повернення їх до повноцінної життєдіяльності [3; 4].

Правове забезпечення якості соціальних послуг в Україні здійснюється на основі низки законодавчих актів, зокрема: Законів України “Про соціальні послуги”, “Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні” та “Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні”, Постанов КМУ “Про затвердження Порядку надання окремим категоріям осіб послуг із комплексної реабілітації (абілітації)”, “Про затвердження Державної типової програми реабілітації осіб з інвалідністю”, Наказу Міністерства соціальної політики України “Про затвердження Класифікатора соціальних послуг” та інші [5; 6; 7; 10; 12]. Зокрема Конвенція ООН про права інвалідів (КПІ), прийнята у 2006 р. і ратифікована Україною 16 грудня 2009 р., була невід’ємною частиною прискорення визнання прав людини з обмеженими можливостями [8].

Стратегічним напрямком розвитку з метою налагодження взаємодії нашої держави з європейським союзом є напрямок українсько-польських відносин.

Враховуючи польський досвід у сфері надання соціальних послуг, доцільно максимальне залучення до цього процесу держави (формування законодавства та змін до нього), а також варто залучати недержавні та неурядові організації, які є більш гнучкими і швидкими в реакції на впливи та зміни зовнішніх факторів, і саме їм набагато простіше надавати соціальні послуги для малих та різних груп людей, а також ефективніше здійснювати саме тимчасові, нетривалі та невеликі проекти.

Завдяки саме партнерству між державними та недержавними і громадськими організаціями уряд зможе комплексно вирішувати усі проблеми і труднощі в процесі надання якісних соціальних послуг різним групам громадян та на усіх рівнях влади сприятиме уникненню низки бюрократичних моментів.

Республіка Польща постійно дбає про працевлаштування осіб із інвалідністю: видано Закон “Про професійну та соціальну реабілітацію та працевлаштування людей з інвалідністю” (1997 р.), розроблено систему квот для працевлаштування громадян із інвалідністю, яка стосується як державного сектора, так і приватних організацій (встановлено відсоток від кількості працівників на підприємстві). Заборона прямої чи непрямой дискримінації таких людей із відшкодуванням моральної шкоди та упущеної економічної вигоди.

Польща залучає осіб із інвалідністю до роботи у проектах різноманітних організації, зокрема екологічних. На даний час розроблено три програми для працевлаштування таких людей, а саме: “Випускник”, “Робота – інтеграція” та “Стабільне працевлаштування”. “Випускник” – це програма для людей із вищою освітою, програма “Робота – інтеграція” сприяє пошуку свого місця на ринку праці особам із інвалідністю, а “Стабільне працевлаштування” допоможе працевлаштувати таких людей у державній адміністрації [15].

Унаслідок усіх вищеперерахованих заходів у Польщі суттєво підвищився показник працевлаштування серед цієї категорії громадян.

Найбільш економічно активними люди з інвалідністю є в Німеччині, Люксембурзі та Швеції (від 62 до 69 %), середній показник серед країн ЄС становить 57 %. Найбільший коефіцієнт працевлаштування людей із інвалідністю в Німеччині, а в Україні такий відсоток становить 25 % [11].

Серед зареєстрованих безробітних станом на 1 жовтня 2021 р. осіб із інвалідністю було 19,9 тис. (7 %). Надання послуг Державною службою зайнятості особам із інвалідністю, а саме професійне навчання, отримання роботи тощо наведено в табл. 2.

Як бачимо, тільки 10 тис. осіб отримали роботу у 2021 р. з 54 тис. осіб з інвалідністю, які були зареєстровані [13].

Таблиця 2

Надання послуг Державною службою зайнятості особам із інвалідністю

Показник	січень- вересень 2020р.	січень- вересень 2021р.	Зміна значення	
			%	+ (-) тис. осіб
Мали статус безробітного, тис. осіб	45,4	54,2	119,4	8,8
Усього отримали роботу, тис. осіб	8,3	10,1	121,7	1,8
Проходили професійне навчання, тис. осіб	2,4	2,6	108,3	0,2
Брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, тис. осіб	2,4	1,9	79,2	-0,5
Кількість безробітних, охоплених профорієнтаційними послугами, тис. осіб	39,4	48,4	122,8	9,0

Досліджуючи статистику осіб із інвалідністю, які мали статус безробітного у Львівській області, спостерігається ріст порівняно з попереднім періодом на 28 %, а саме – 1022 тис. осіб (табл. 3) [13].

Таблиця 3

Надання послуг Державною службою зайнятості особам із інвалідністю у Львівській області за січень–вересень 2020–2021 рр.

Показник	січень- вересень 2020р.	січень- вересень 2021р.	Зміна значення	
			%	+ (-) осіб
Мали статус безробітного, осіб	3697	4719	127,6	1022
Усього отримали роботу, осіб	460	694	150,9	234
Проходили професійне навчання, осіб	236	261	110,6	25
Брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, осіб	52	70	134,6	18
Кількість безробітних, охоплених профорієнтаційними послугами, осіб	3329	4090	122,9	761
Мали статус безробітного на кінець періоду, осіб	1872	1661	88,7	211
Із них отримують допомогу по безробіттю, осіб	1705	1513	88,7	192

Порядок створення та розвитку якісних соціальних послуг необхідно здійснювати за наступними етапами: інформаційне забезпечення; визначення потреби в соціальних послугах, цілей, завдань; здійснення пріоритезації соціальних послуг та проєктів; планування надання соціальних послуг та розроблення стратегії їх надання; організування надання соціальних послуг та реалізація; моніторинг та оцінювання якості послуг [3].

Ця система є відкритою, тому на процес створення та розвитку соціальних послуг та їхню якість впливає низка чинників як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Основними зовнішніми чинниками впливу є: законодавча та нормативно-довідкова база, економічні фактори (інфляція, конкуренція, умови ринку, наявність чи відсутність економічної кризи), соціальна політика в державі, технологічні чинники, зокрема це розвиток техніки та технології, НТП, різноманітні сучасні технології та інновації, а також демографічні чинники (смертність, старіння населення країни, чисельність населення, міграційні процеси тощо).

Основними внутрішніми чинниками впливу на якість надання соціальних послуг є: наявний кадровий потенціал; матеріально-технічна база; інформаційне забезпечення та фінансування.

Щоб соціальні послуги приносили максимальну користь громадянам, вони повинні бути якісними, надаватись вчасно і максимально забезпечувати потреби споживачів цих послуг.

Щоб населення отримувало якісні соціальні послуги, вони перш за все повинні бути доступними для усіх громадян як територіально, фінансово, так і інформаційно; спостерігався корисний ефект від надання цих послуг, застосовувався індивідуальний підхід, враховувався рівень задоволеності отримувачів послуг, та відповідність послуг потребам отримувачів [3].

На основі проведеного дослідження сформовано основні проблеми, які зумовлюють невисоку якість соціальних послуг у процесі поглиблення міжнародної співпраці:

- відсутність ретельного аналізу попиту та пропозицій соціальних послуг на ринку, системи контролю після їх надання конкретній особі, а також зворотного зв'язку від клієнта у вигляді оцінювання ним якості отриманих послуг;
- низький рівень кадрового забезпечення сфери надання соціальних послуг та рівня кваліфікації працівників, що надають послуги, зумовлює низку якість надаваних підприємством послуг;
- відсутність єдиного підходу щодо фінансування стаціонарних закладів, які надають соціальні послуги в Україні, а також незначні обсяги бюджетного фінансування, недосконалість механізму трансфертів фінансових ресурсів держави на рівень територіальної громади зумовлюють невисоку якість соціальних послуг, що надається підприємством;
- низький рівень методичного забезпечення процесу надання якісних соціальних послуг для людей із інвалідністю, обумовлений відсутністю державних стандартів якості соціальних послуг.

Із метою вирішення першої проблеми необхідно розробити та запровадити періодичну процедуру проведення моніторингу й оцінювання якості соціальних послуг та встановити індикатори оцінювання, а також відслідковувати зростаючий попит на соціальні послуги, здійснювати аналіз і реагувати на тенденції якісною пропозицією послуг на ринку. Важливим є отримання зворотного зв'язку й інформації від споживачів послуг після отримання вже соціальної послуги про її якість, обслуговування, вирішення проблеми споживачів тощо. Моніторинг може досліджувати як окремий вид соціальної послуги, так і підприємство, що надає такий вид послуг, а також бути на місцевому чи державному рівнях. До оцінювання варто залучати всі сторони цього процесу, оскільки важливою є думка як самих споживачів послуг, так і тих працівників, які надають соціальні послуги, а також залучати експертів та професіоналів.

Через опитування споживачів соціальних послуг можна простежити попит на певні види послуг, задоволення чи не задоволення наданою послугою чи обслуговуванням та сформулювати напрями для майбутнього розвитку. Здійснювати таке опитування найбільш доцільно через анкетування.

Другу перешкоду, що зумовлює низьку якість наданих послуг, можна вирішити, розробивши та затвердивши програми підвищення кваліфікації та навчання фахівців соціальної сфери; організувавши закордонне стажування та навчання на підприємствах аналогічного профілю діяльності, які мають вагомий досвід в даній галузі. Найоптимальнішим варіантом для цього є Польща, оскільки вони володіють потужним досвідом реабілітації та забезпечення працею людей із інвалідністю тощо.

Із метою вирішення третьої групи проблем необхідно забезпечити:

- розроблення механізмів закупівлі соціальних послуг у недержавних суб'єктів за рахунок бюджетних коштів;
- аналізування фактичних витрат установ соціального захисту та співвідношення попиту та пропозиції на соціальні послуги;
- використання адресної допомоги та соціальних послуг, які відповідають потребам конкретної людини та сім'ї;
- визначення переліку безоплатного мінімального обсягу соціальних послуг, які можуть гарантуватися [9].

Шляхом створення механізму залучення зацікавлених осіб, приватних та громадських організацій до надання якісних соціальних послуг можна збільшити недостатні обсяги бюджетного фінансування цієї сфери та залучити кошти з недержавних джерел фінансування як один із варіантів запровадження державно-приватного партнерства.

Для вирішення наступної проблеми необхідно:

- на законодавчому рівні розробити та затвердити державні стандарти забезпечення громадян соціальними послугами;
- розробити нормативи вартості соціальних послуг;
- запровадити стандарти якості соціальних послуг на державному рівні;
- запровадити контракт між органами державної та місцевої влади та постачальниками соціальних послуг, який гарантуватиме якісні, кваліфіковані та доступні соціальні послуги [9].

Доцільно згадати, що в Європейській практиці надання соціальних послуг для своїх громадян, зокрема на польських підприємствах, оцінювання якості надання цих послуг відбувається постійно і регулярно.

Висновки

При побудові ефективної системи надання соціальних послуг необхідно фокусувати увагу на задоволенні потреб споживачів соціальних послуг, якості та асортименті цих послуг, залучення до процесу недержавних, благодійних і приватних організацій та створення для них рівних умов, а також можливість створення державно-приватного партнерства, здійснення періодичного моніторингу та оцінювання якості послуг на усіх рівнях, дослідження існуючого попиту і наявної пропозиції на послуги тощо.

Грунтовного подальшого дослідження вимагає закордонний досвід провадження соціальної політики та надання соціальних послуг.

Перспективи подальших досліджень

Важливим завданням на сьогодні є визначення основних показників для оцінювання якості надаваних соціальних послуг людям із інвалідністю та поетапна розробка процесу збору та аналізу необхідної інформації для оцінювання якості соціальних послуг та ступінь задоволення користувачів цими послугами. Адже процес надання соціальних послуг направлений на задоволення потреб певної категорії громадян і при оцінюванні якості послуг насамперед необхідно враховувати їхню думку, пріоритети та ступінь задоволення потреб.

Список використаних джерел

1. Горемикіна Ю. В. (2012). Формалізація даних та методичні підходи у контексті оцінки ефективності соціальних послуг. *Механізм регулювання економіки*, № 1(55), С. 188–195.
2. Горемикіна Ю. В. (2016). Моніторинг і оцінювання якості та ефективності соціальних послуг: прикладний аспект. *Демографія та соціальна економіка*, № 3(28), С. 120–132.
3. Дубич К. В. (2015). Механізми державного управління системою надання соціальних послуг: дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / К. В. Дубич. Київ: НАДУ. 451 с.
4. Дубич К. В. (2015). Сучасна система надання соціальних послуг України. *Державне управління: удосконалення та розвиток: електрон. наук. фах. вид.* № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=821>.
5. Закон України “Про соціальні послуги” № 2671-VIII від 17.01.2019 р.
6. Закон України “Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні” № 875-XII від 21.03.1991 р. зі змінами та доповненнями № 1030-IX від 02.12.2020р.
7. Закон України “Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні” № 2961-IV 15.01.2021 р. із змінами № 1053-IX від 03.12.2020 р.
8. Конвенція ООН про права інвалідів № 995_g71 від 13.12.2006 р.
9. Кравченко М. (2014). Механізми децентралізації соціальних послуг в Україні. *Науковий вісник. Вип. 14 “Демократичне врядування”*. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk14/fail/kravchenko.pdf.

10. Наказ Міністерства соціальної політики України “Про затвердження Класифікатора соціальних послуг” № 429 від 23.06.2020р.

11. Німеччина – країна з найбільшим коефіцієнтом зайнятості серед людей з інвалідністю. URL: <http://prava-lyudyny.org/nimechchyna-krayina-z-najbilshym-koefitsiyentom-zajnyatosti-sered-lyudej-z-invalidnistyu/>.

12. Постанова КМУ “Про затвердження Державної типової програми реабілітації осіб з інвалідністю” № 1686 від 08.12.2006 р.

13. Ситуація на ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості у січн–вересні 2021 р. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/67>.

14. У Держстаті розповіли, скільки в Україні людей з інвалідністю. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-invalidnist-statystyka/31324501.html>.

15. Як європейських роботодавців заохочують до найму людей з інвалідністю. URL: <http://prava-lyudyny.org/yak-yevropejskyh-robotodavtsiv-zaohochuyut-do-najmu-lyudej-z-invalidnistyu/>.

16. Якушенко Л. М. (2019). Актуальні проблеми соціального захисту людей з Інвалідністю. Аналітична записка. Серія “Соціальна політика”. № 9. 11 с.

References

1. Horemykina Yu. V. (2012). Formalizatsiia danykh ta metodychni pidkhody u konteksti otsinky efektyvnosti sotsialnykh posluh. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky*. [Data formalization and methodological approaches in the context of evaluating the effectiveness of social services. The mechanism of economic regulation], No. 1 (55), P. 188–195 (in Ukrainian).

2. Horemykina Yu. V. (2016). Monitoryng i otsiniuvannya yakosti ta efektyvnosti sotsialnykh posluh: prykladnyi aspekt. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika* [Monitoring and evaluation of the quality and effectiveness of social services: an applied aspect. Demography and social economy], No. 3(28), P. 120–132 (in Ukrainian).

3. Dubych K. V. (2015) Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia systemoiu nadання sotsialnykh posluh [Mechanisms of public administration of the system of social services]. 25.00.02 “Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia”. Kyiv: NADU, 451 p. (in Ukrainian).

4. Dubych K. V. (2015). Suchasna systema nadання sotsialnykh posluh Ukrainy. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok [Modern system of providing social services in Ukraine. Public administration: improvement and development]: elektron. nauk. fakh. vyd., No. 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=821> (in Ukrainian).

5. Zakon Ukrainy “Pro sotsialni posluhy” [Law of Ukraine “On Social Services”] No. 2671-VIII vid 17.01.2019 r. (in Ukrainian).

6. Zakon Ukrainy “Pro osnovy sotsialnoi zakhyshchenosti osib z invalidnistiu v Ukraini” [Law of Ukraine “On the basis of social protection of persons with disabilities in Ukraine”] No. 875-XII vid 21.03.1991 r. zi zminamy ta dopovnenniamy No. 1030-IX vid 02.12.2020 r. (in Ukrainian).

7. Zakon Ukrainy “Pro reabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukraini” [Law of Ukraine “On Rehabilitation of Persons with Disabilities in Ukraine”], no 2961-IV 15.01.2021 r. iz zminamy, No. 1053-IX vid 03.12.2020 r. (in Ukrainian).

8. Konventsiiia OON pro prava invalidiv [UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities] No. 995_g71 vid 13.12.2006 r. (in Ukrainian).

9. Kravchenko M. (2014). Mekhanizmy detsentralizatsii sotsialnykh posluh v Ukraini. *Naukovyi visnyk*. [Mechanisms of decentralization of social services in Ukraine. Scientific Bulletin], Demokratychnе vriaduvannya, No. 14. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk14/fail/kravchenko.pdf (in Ukrainian).

10. Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy «Pro zatverdzhennia Klyasyfikatora sotsialnykh posluh» [Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine “On approval of the Classifier of social services”], No. 429 vid 23.06.2020 r. (in Ukrainian).

11. Nimechchyna – kraina z naibilshym koefitsiyentom zainiatosti sered liudei z invalidnistiu. [Germany is the country with the highest employment rate among people with disabilities]. URL: <http://prava-lyudyny.org/nimechchyna-krayina-z-najbilshym-koefitsiyentom-zajnyatosti-sered-lyudej-z-invalidnistyu/> (in Ukrainian).

12. Postanova KМУ “Pro zatverdzhennia Derzhavnoi typovoi prohramy rea-bilitatsii osib z invalidnistiu” [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the State standard program for rehabilitation of persons with disabilities”], No. 1686 vid 08.12.2006 r. (in Ukrainian).

13. Sytuatsiia na rynku pratsi ta diialnist Derzhavnoi sluzhby zainiatosti u sichni-veresni 2021 roku [The situation on the labor market and the activities of the State Employment Service in January-September 2021]. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67> (in Ukrainian).

14. U Derzhstati rozpovily, skilky v Ukraini liudei z invalidnistiu [The State Statistics Service told how many people with disabilities in Ukraine]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraine-invalidnist-statystyka/31324501.html> (in Ukrainian).

15. Yak yevropeiskykh robotodavtsiv zaokhochuiut do naimu liudei z invalidnistiu [As European employers are encouraged to hire people with disabilities]. URL: <http://prava-lyudyny.org/yak-yevropejskykh-robotodavtsiv-zaohochuyut-do-najmu-lyudej-z-invalidnistyu/> (in Ukrainian).

16. Yakushenko L. M. (2019) Aktualni problemy sotsialnoho zakhystu liudei z Invalidnistiu. Analitychna zapyska, Seriia “Sotsialna polityka” [Current issues of social protection of people with disabilities. *Analytical note, Social Policy Series*], No. 9, 11 p. (in Ukrainian).

ДОДАТИ АНОТАЦІЮ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ